

พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ พระสหายต่างศาสนา

ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สุทธิศักดิ์ ระบอบ สุขสุวานนท์

พระสังฆราชฌ็อง-บัปติสต์ ปัลเลอกัวซ์ (Bishop Jean-Baptiste Pallegoix) เป็นผู้มีความรู้มากต่อประเทศสยาม ด้วยเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ และการชุบแซ่โลหะ วิชาไฟฟ้า และวิชาถ่ายรูป โดยส่วนใหญ่เกิดจากการอ่านตำรับตำราและทดลองทำด้วยตนเองจนประสบผลสำเร็จ แล้วท่านได้นำเอาวิทยาการใหม่เหล่านี้เข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ส่งผลให้ชาวสยามได้นำเอาความรู้เหล่านี้มาใช้ในการพัฒนาประเทศของตนให้มีความศิวิไลซ์ (Civilization) เทียมเท่านั้น อารยประเทศ

พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ถือกำเนิดที่เมืองกอมแบร์โตลท์ (Combertault) จังหวัดโกต-ดอร์ (Cote-d'Or) แคว้นบูร์กอญ (Bourgogne) ทางฝั่งตะวันออกของประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1805 (พ.ศ. 2348) ได้เข้ารับการอบรมสำหรับเตรียมตัวเป็นพระสงฆ์ที่บ้านเณรใหญ่ในเมืองลียง (Lyon) ขณะอายุได้ 17 ปี แล้วมาเป็นอาจารย์สอนวิชาเทววิทยา (Theologies) อยู่ที่บ้านเณรเล็กในเมืองแซร์วีแอร์ (Sereviaere) และย้ายมาเป็นอาจารย์สอนคริสต์ศาสนาที่บ้านเณรซัมเบรีใน ค.ศ. 1824 (พ.ศ. 2367) โดยท่านได้อาศัยเวลาช่วงพักร้อนในห้วงของ ค.ศ. 1826 (พ.ศ. 2369) เขียนประวัติย่อของนักบุญฟรังซิส ซาเวียร์ (Saint Francis Xavier) ผู้เผยแผ่พระคริสต์ศาสนาท่านแรกของคณะมิสซังคาทอลิกในดินแดนตะวันออกไกล

เมอซีเยอร์ปัลเลอกัวซ์ได้ย้ายมาอยู่ที่สามเณรลียง คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (Seminaire des Missions Etrangeres de Paris หรือนิยมเรียกอย่างย่อว่า M.E.P.) บนถนนบัค (Rue de Buc) เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1827 (พ.ศ. 2370) และท่านได้รับศีลบรรพชาเป็นพระในพระพุทธศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1828 (พ.ศ. 2371) ขณะอายุได้ 23 ปี ¹ โดยทางคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสได้มอบหมายให้บาทหลวงปัลเลอกัวซ์และบาทหลวงแดส์ชวาลส์ (M. Deschavanes) เป็นธรรมทูตเดินทางไปเผยแผ่พระคริสต์ศาสนาที่ยังกรุงสยาม

บาทหลวงปัลเลอกัวซ์และบาทหลวงแดส์ชวาลส์ ออกเดินทางจากท่าเรือเมืองฮาฟร์ (Havre) ในวันที่ 31 สิงหาคม ศกเดียวกันนั้น โดยมาพักอยู่ที่เมืองมาเก๊า (Macao) เป็นเวลานาน

หลายเดือนจึงเดินทางต่อมายังเมืองสิงคโปร์ (Singapore) แล้วค่อยเดินทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. 2367-94) เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ขณะอายุได้ 25 ปี บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ได้มาพำนักอยู่ที่วัดอัสสัมชัญ (Assumption Church) ตำบลบางรัก ในขณะนั้นท่านยังไม่รู้ภาษาไทยเลยแม้แต่คำเดียว จึงลงทุนลงแรงเรียนรู้ภาษาไทยอยู่หลายเดือน จึงค่อยเริ่มต้นทำงานเผยแผ่พระคริสต์ศาสนาในหมู่พวกนอกรีต (gentile) ชาวจีน

แต่ด้วยความที่บาทหลวงปาลเลอกัวซ์เป็นคนหนุ่มไฟแรง ก็เห็นว่าการทำงานมิสซังที่เมืองบางกอกไร้ซึ่งชีวิตชีวาและไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใดๆ ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน จะเป็นก็แต่เพียงรักษาไว้แต่เดิมไว้เท่านั้น ท่านจึงไม่มีใครอยากสอนสามเณรพื้นเมืองที่อยู่ที่เมืองบางกอก จึงขออนุญาตมงเซญอร์แอสปรีต์ ยอเซฟ มารี ฟลอรังส์ (Monseigneur Esprit Joseph Marie Florens) สังฆราชแห่งเมืองโซโซโปลิส (Bishop of Sozopolis พ.ศ. 2354-77) ย้ายไปทำงานมิสซังอยู่ยังเมืองกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) เพราะสถานที่แห่งนั้นยังไม่มีบาทหลวงคาทอลิกเลยแม้แต่คนเดียวมาตั้งแต่เมื่อครั้งเสียดกรุงพระนครศรีอยุธยาให้แก่กองทัพพม่าใน ค.ศ. 1767 (พ.ศ. 2310) ส่งผลให้ชาวคริสต์ (Chretien) ที่เมืองกรุงเก่ามีสภาพชีวิตค่อนข้างย่ำแย่ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

พระสังฆราชฟลอรังส์จึงได้ซื้อที่ดินของหมู่บ้านคริสต์ตั้งดั้งเดิมที่ตำบลหัวรอกลับคืนมาใน ค.ศ. 1831 (พ.ศ. 2374) บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ก็ลงมือสร้างโบสถ์หลังใหม่ลงบนรากฐานเดิมของวัดนักบุญยอแซฟ (Saint Joseph Church) เพราะโบสถ์หลังเก่าถูกเพลิงเผาผลาญจนกลายเป็นถ้ำถ่านมาตั้งแต่ครั้งเสียดกรุงพระนครศรีอยุธยา²

แต่จากการที่บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ฝ่าฝืนคำสั่งของทางการสยามที่ไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติเดินทางออกนอกเขตพระนคร และยังละเมิดกฎหมายด้วยการนำเอาครูสอนพระคริสต์ธรรมและพวกคริสต์เดินทางไปรวมตัวกันอยู่ที่เมืองกรุงเก่า สำหรับการรื้อฟื้นกลุ่มขึ้นคริสต์มาใหม่ จึงถูกขัดขวางจากขุนนางหัวเก่าที่หวาดระแวงในตัวท่าน แม้ก่อนหน้านี้บาทหลวงปาลเลอกัวซ์จะได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม ส่งผลให้โบสถ์วัดนักบุญยอแซฟมาแล้วเสร็จเอาใน ค.ศ. 1844 (พ.ศ. 2387) และกว่าจะทำพิธีเสกก็ล่วงเข้าปี ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410)

ในห้วง ค.ศ. 1834 (พ.ศ. 2377) บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ได้เดินทางตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในเขตเมืองลพบุรี เพื่อสั่งสอนพระคริสต์ธรรมในหมู่ชาวลาว แต่ท่านกลับถูกราชการท้องถิ่นของเมืองลพบุรีจับมาคุมขังไว้ในคุกถึง 2 วัน แล้วจึงถูกนำตัวไปพิจารณาคดียังเมืองพรหมตามข้อกล่าวหาของเจ้าเมืองลพบุรี ท่านเดินทางมาถึงเมืองพรหมด้วยร่างกายอ่อนล้าจากความหิวโหย แต่

ในที่สุตบาทหลวงปาลเลอกัวซ์ก็ได้รับการปล่อยตัว เพราะเจ้าเมืองพรหมเห็นว่าท่านเป็นเพียงนักบวชต่างชาติคนหนึ่งเท่านั้น หากได้มีอันตรายต่อรัฐบาลสยามแต่อย่างใดไม่³

พระสังฆราชแห่งเมืองมัลลอส

เดิมการทำงานเผยแผ่พระคริสต์ศาสนาในเขตการปกครองมิสซังสยามมักจะพบกับอุปสรรคอยู่เสมอ ภายหลังจากค่อยมีผลการทำงานที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของมงเซญูร์อาร์โนต์ อังตวน การ์โนต์ (Mgr. Amaud Antoine Garnault) สังฆราชแห่งเมืองเมโทลโลโปลิส (Bishop of Metellopolis พ.ศ. 2329-54)

แต่ความที่มิสซังสยามมีอาณาเขตปกครองครอบคลุมเป็นบริเวณกว้างใหญ่ไพศาล โดยรวมเนื้อที่ของประเทศสยาม เมืองทวาย เกาะป็นัง เมืองสิงคโปร์ เมืองมะละกา และเกาะสุมาตรา ส่งผลให้มีพวกบาทหลวงและชาวคริสต์ตั้งจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน กอปรกับการที่ยังไม่มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบมากนัก ย่อมไม่เป็นผลดีต่อมิสซังสยามในอนาคต

เมื่อมงเซญูร์ฌ็อง-ปอล ฮีแลร์ มิเชล กูร์เวซี (Mgr. Jean Paul-Hilaire-Michel Courvez) ได้รับการอภิเษกให้เป็นพระสังฆราชแห่งเมืองบิดา (Bishop of Bida พ.ศ. 2377-84) แทนพระสังฆราชฟลอรังส์ที่มีรณภาพใน ค.ศ. 1834 (พ.ศ. 2377) ทางสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อก็ได้มอบหมายให้พระสังฆราชกูร์เวซี เจ้าคณะเขตเผยแผ่คริสต์ศาสนาประจำประเทศสยามคนใหม่ จัดเตรียมการแบ่งแยกมิสซังสยามออกเป็น 2 เขต โดยท่านพระสังฆราชได้ขอให้ทางสำนักวาติกันอนุมัติแต่งตั้งอุปสังฆราชหรือผู้ช่วยเจ้าคณะเขต เผยแผ่พระคริสต์ศาสนาประจำประเทศสยามขึ้นใหม่อีกตำแหน่งหนึ่ง สำหรับดูแลพระคริสต์จักรในกรุงสยามเป็นกรณีพิเศษ

ในปีเดียวกันนี้ พระสังฆราชกูร์เวซีเห็นว่าวัดซางตาครู้ส (Sainte Croix Church) หรือวัดกุฎีจีนทางฝั่งธนบุรีมีสภาพพังครุ่ยคล้ายกับโรงเก็บของ และภายในมีสภาพขึ้นแฉะ พระแท่นก็กลายเป็นที่อยู่อาศัยของพวกอสรพิษ จึงเรียกตัวบาทหลวงปาลเลอกัวซ์กลับมาเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างโบสถ์หลังใหม่จนแล้วเสร็จ ซึ่งท่านพระสังฆราชได้ทำพิธีเสกเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1835 (พ.ศ. 2378)

การที่บาทหลวงปาลเลอกัวซ์มานะทำงานอย่างหนักทำให้ล้มป่วยลงด้วยโรคปอดอักเสบ ใน พ.ศ. 1834 (พ.ศ. 2377) เดินทางไปรักษาตัวที่เมืองสิงคโปร์เป็นระยะเวลาเวลานานกว่า 6 เดือน ด้วยความที่ท่านเป็นผู้ใฝ่รู้ในวิชาภาษาศาสตร์ หลังจากสั่งสมประสบการณ์จนมีความรู้ความชำนาญในภาษาไทยเป็นอย่างดีไม่แพ้กันปราชญ์ชาวสยาม จึงอาศัยช่วงเวลาในการพักผ่อนจากการป่วย เตรียมเรียบเรียงพจนานุกรม 4 ภาษา (ไทย-ฝรั่งเศส-อังกฤษ-ละติน) และคำอ่านที่ท่านสะสมมาเป็นจำนวนมากถึง 25,000 คำแล้ว

เมื่อบาทหลวงปาลเลอกัวซ์เดินทางกลับมาจากรักษาอาการป่วยที่เมืองสิงคโปร์ใน ค.ศ. 1835 (พ.ศ. 2378) พระสังฆราชกูรเวอซีกก็ได้แต่งตั้งเป็นอุปสังฆราช เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน ค.ศ. 1836 (พ.ศ. 2379) มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลมิสซังสยาม ส่วนตัวท่านพระสังฆราชเองนั้นมีแผนที่จะอพยพย้ายไปประจำอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของคณะมิสซังสยาม

อุปสังฆราชปาลเลอกัวซ์ได้ย้ายมาเป็นพระอธิการอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชัน (Immaculate Conception Church) หรือวัดพระแม่ปฏิสนธินิรมล (วัดบ้านเขมร) ตำบลสามเสน ท่านได้พยายามทะนุบำรุงวัดแห่งนี้ให้เจริญรุดหน้าขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้มีพวกเข้ารีตมาสวดภาวนาที่วัดมากขึ้น เมื่อท่านเห็นว่าบทแห่งนี้คับแคบเกินไป จึงลงมือสร้างโบสถ์หลังใหม่แทนโบสถ์หลังเก่าที่สร้างด้วยไม้ โดยกระทำพิธีเสกเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1837 (พ.ศ. 2380)

ครั้นวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 1838 (พ.ศ. 2381) พระสังฆราชกูรเวอซีกได้ประกอบพิธีอภิเษกอุปสังฆราชปาลเลอกัวซ์ให้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระสังฆราชแห่งเมืองมัลลอส (Bishop of Mallos พ.ศ. 2384-2405) เพื่อปกครองดูแลคณะมิสซังในกรุงสยามเป็นกรณีพิเศษ ณ วัดคอนเซ็ปชัน⁴

ในศกเดียวกันนั้น พระสังฆราชกูรเวอซีกกลับเห็นว่าโบสถ์ไม้หลังเก่าของวัดกาลหว้า (Calvaire Church) ที่ตำบลตลาดน้อย ผู้ฟังตามกาลเวลาจนไม่สามารถซ่อมแซมได้แล้ว จึงมอบหมายให้พระสังฆราชปาลเลอกัวซ์ดำเนินการสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นแทนโบสถ์หลังเก่า

แต่เดิมที่ดินของวัดกาลหว้าเป็นของพวกคริสตังโปรตุเกส กงสุลโปรตุเกสจึงยื่นเรื่องต่อรัฐบาลสยาม เพื่อขอให้โอนที่ดินผืนนี้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาลโปรตุเกส แต่รัฐบาลสยามแจ้งกลับมาว่า ที่ดินแปลงนี้ได้ยกให้แก่มิสซังโรมันคาทอลิก ไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิแก่รัฐบาลโปรตุเกส เรื่องจึงเงียบไป เมื่อพระสังฆราชปาลเลอกัวซ์สร้างโบสถ์หลังใหม่เสร็จแล้ว จึงได้ทำพิธีเสกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1839 (พ.ศ. 2382) โดยตั้งชื่อเสียใหม่ว่า *วัดแม่พระลูกประคำ* ส่งผลให้พวกโปรตุเกสพึงพอใจเป็นอย่างมาก เพราะรูปแม่พระลูกประคำของพวกตนได้รับเกียรติให้เป็นองค์อุปถัมภ์ของวัดแห่งนี้

ในห้วง ค.ศ. 1841 (พ.ศ. 2384) พระสังฆราชปาลเลอกัวซ์ได้สร้างสถานอบรมคริสตังทั้งวิทยาลัยและบ้านเณรใหญ่ขึ้นในคณะมิสซังคาทอลิกของตนตามพระบัญชาของสมเด็จพระสันตะปาปา ที่ทรงกำชับกำชาไว้อย่างแข็งขันเรื่อยมาด้วยมาทุกพระองค์⁵ โดยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการสั่งห้ามมิให้พวกบาทหลวงส่งนักเรียนคริสตังไปศึกษาพระคริสต์ธรรมยังเกาะปีนังเหมือนอย่างแต่ก่อนมาด้วยอีกประการหนึ่ง

ในสมณโองการยูนิแวนซี ดอมินิซี (Universi Dominici) จากกรุงโรม ลงวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1841 (พ.ศ. 2384) ได้แบ่งแยกเขตการปกครองของคณะมิสซังสยามออกเป็น 2 เขต คือ มิสซังสยามตะวันออก ซึ่งนิยมเรียกว่า มิสซังสยาม ได้แก่ ประเทศสยามและลาว โดยมีพระสังฆราช

ปลเลอแก้วซ์เป็นผู้แทนขององค์สมเด็จพระสันตะปาปา (Apostolic Vicar) ประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ และมีสังฆมณฑลตะวันตก ซึ่งนิยมเรียกว่า มีสังฆมณฑลคา ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย เมือง มะละกา ปีนัง เกาะสุมาตรา และเมืองทวาย โดยมีพระสังฆราชกุรวอซีเป็นผู้แทนองค์สมเด็จพระสันตะปาปา ประจำอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ ซึ่งเป็นผลดีต่อคณะมิสซังสยามอยู่มากน้อย เพราะจะทำให้การทำงานคล่องตัวมากขึ้น และสามารถทุ่มเทกำลังทรัพย์สำหรับการขยายเขตงานเผยแผ่พระคริสต์ธรรมออกไปได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน นับแต่นั้นมาพระสังฆราชปลเลอแก้วซ์ก็ได้เป็นเจ้าคณะเขตประจำประเทศสยามแต่เพียงผู้เดียว

ครั้น ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2386) พระสังฆราชปลเลอแก้วซ์ได้ย้ายไปเป็นพระอธิการอยู่ที่วัดอัสสัมชัญ เมื่อท่านเห็นว่าบาทหลวงมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากแล้ว ก็เห็นเป็นโอกาสเหมาะสมที่จะสถาปนาคณะมิสซังขึ้นในบรรดาหัวเมืองประเทศราชของกรุงสยาม จึงส่งบาทหลวงฌ็อง-บัปติสต์ กรังด์ฌ็อง (M. Jean-Baptiste Grandjean) และบาทหลวงวาซาล (M. Vachal) เดินทางไปสำรวจยังราชอาณาจักรเชียงใหม่ แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ท่านจึงยกเลิกโครงการนี้เสีย⁶

แม้พระสังฆราชปลเลอแก้วซ์จะได้พยายามส่งบาทหลวงคาทอลิกเดินทางไปเผยแผ่พระคริสต์ธรรมยังหัวเมืองอันห่างไกลของกรุงสยามอยู่มาก แต่จะต้องประสบกับความล้มเหลวอยู่เป็นนิจ เพราะสถานการณ์ทางการเมืองในยุคนั้นยังไม่เอื้ออำนวยมากนัก แต่ท่านก็ยังมุ่งมั่นในการทำงานเผยแผ่พระคริสต์ธรรมต่อไปโดยไม่ได้รู้สึกท้อแท้ใจแต่ประการใด

ใน ค.ศ. 1844 (พ.ศ. 2387) พระสังฆราชปลเลอแก้วซ์ได้ย้ายมาเป็นพระอธิการอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชันซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับวัดราชาธิวาส (วัดสมอราย) โดยมีเพียงลำคลองแคบๆ ขวางกั้นกลางเท่านั้น อันเป็นพุทธสถานที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. 2394-2411) เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุจำพรรษาอยู่ ณ วัดแห่งนี้

ด้วยความที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงสนพระทัยใฝ่รู้ในวิทยาการแผนใหม่ของฝรั่งเศสตะวันตก เมื่อพระองค์ทรงทราบกิตติศัพท์ถึงความรอบรู้ของพระสังฆราชปลเลอแก้วซ์ก็มีรับสั่งให้นายเกิดมหาดเล็กไปเชิญท่านพระสังฆราชมาเข้าเฝ้า แล้วตรัสขอให้ท่านช่วยสอนสรรพวิทยาการของชาติตะวันตกแก่พระองค์ ได้แก่ วิชาภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ภาษาอังกฤษ และภาษาละติน ซึ่งท่านพระสังฆราชก็ยินดีถวายพระอักษรให้ตามพระประสงค์โดยพระองค์ทรงสอนภาษาไทย ภาษาบาลี พระพุทธศาสนา และพงศาวดารสยามให้เป็นการตอบแทนแก่ท่านพระสังฆราช จากการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันนี้ ได้ก่อให้เกิดมิตรภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างนักปราชญ์ทั้งสองขึ้น

จึงเป็นเหตุให้พระสังฆราชปลเลอกัวซ์กลายเป็นพระสหายที่สนิทสนมยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้น ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) พระสังฆราชปลเลอกัวซ์ได้สร้างสำนักพระสังฆราชขึ้นใหม่ แทนบ้านเดิมหลังเดิมที่มุ่งหลังคาด้วยหญ้าแฝก และในห้วง ค.ศ. 1848-49 (พ.ศ. 2391-92) ท่านพระสังฆราชาก็ได้สร้างอารามสำหรับภคินีชาวญวนขึ้นในเมืองบางกอกตามที่ตั้งใจไว้แต่เดิม

แรกมีวิชาถ่ายรูปในกรุงสยาม

พระสังฆราชปลเลอกัวซ์ถือเป็นบุคคลแรกที่สั่งซื้อกล้องถ่ายรูปแบบดาแกร์ (Daguerreotype) จากประเทศฝรั่งเศสเข้ามาในกรุงสยาม โดยมอบหมายให้บาทหลวงอัลแบร์ต อัลบรานด์ M. Albert Albrand) ซึ่งพำนักอยู่ในกรุงปารีส เป็นธุระจัดซื้อ แล้วฝากให้บาทหลวงฌ็อง-บัปติสต์ ฟรังซัวส์ หลุยส์ ลารโนดี (M. Jean-Baptiste Francois Larenaudie) เป็นผู้นำเข้ามายังเมืองบางกอกเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388)

เดิมที่พระสังฆราชปลเลอกัวซ์ยังถ่ายรูปด้วยกล้องระบบดาแกร์โรไทป์ไม่เป็น เนื่องจากท่านเดินทางมาพำนักอยู่ยังกรุงสยามตั้งแต่ ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ส่วนวิชาการถ่ายรูปแบบดาแกร์เพิ่งถือกำเนิดขึ้นในกรุงปารีสอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1839 (พ.ศ. 2382) ท่านจึงไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิชาการถ่ายรูปดังกล่าว จึงต้องทดลองถ่ายรูปด้วยกล้องแบบดาแกร์ร่วมกับบาทหลวงลารโนดีอยู่นาน 3-4 วัน จึงสามารถถ่ายรูปได้สำเร็จสมดังประสงค์ เป็นครั้งแรกในกรุงสยามเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) โดยอาศัยการเปิดตำราการถ่ายรูปที่ส่งมาพร้อมกับกล้องถ่ายรูป และส่วนหนึ่งท่านพระสังฆราชอาจได้รับการสอนจากบาทหลวงลารโนดี ซึ่งเข้าใจว่าท่านผู้นี้จะเคยพบเห็นวิธีการถ่ายรูปมาบ้างแล้วระหว่างพำนักอยู่ในกรุงปารีส ด้วยเหตุนี้บาทหลวงลารโนดีถือเป็นบุคคลแรกที่นำเอาวิชาการถ่ายรูปเข้ามาเผยแพร่ในกรุงสยามเป็นคราวแรก⁷

พจนานุกรม

พระสังฆราชปลเลอกัวซ์เป็นผู้มีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะเผยแพร่พระคริสต์ธรรมคำสอนให้ได้ผลดีในหมู่คริสตังชาวสยาม แต่กลับพบว่าหนังสือเกี่ยวกับพระคริสต์ศาสนาในกรุงสยามมีอยู่น้อย

เต็มที่ ส่วนใหญ่เรียบเรียงขึ้นโดยบาทหลวงคาทอลิกรุ่นก่อนๆ ซึ่งนักเรียนคริสตังได้คัดลอกต่อๆ กันมาด้วยความยากลำบากและสิ้นเปลืองเวลา ส่วนนวนิหารก็เก่าคร่ำครึล้าสมัยไม่ถูกต้อง จึงตัดสินใจสร้างตึกทำเป็นโรงพิมพ์ขึ้นภายในวัดอัสสัมชัญ สำหรับพิมพ์หนังสือคำสอนพระคริสต์ธรรม หนังสือสวดมนต์ หนังสือประวัติความเป็นมาของพระคริสต์ศาสนา ชีวิตประวัติของนักบุญ บทภาวนา และเพลงสวดในโบสถ์สำหรับแจกจ่ายให้แก่พวกเข้ารีตนำไปอ่าน โดยพิมพ์ตัวหนังสือด้วยอักษรยุโรป นอกจากนี้ท่านพระสังฆราชยังพิมพ์หนังสือบางเล่มด้วยอักษรไทย เพื่อหักล้างคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวสยาม อันส่งผลให้พวกนอกรีตน้อมใจเข้ามานับถือศาสนาคริสต์มีจำนวนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน⁸

ใน ค.ศ. 1846 (พ.ศ. 2389) พระสังฆราชปลเลอกัวซ์ได้พิมพ์หนังสือ “*ปุจฉา วิสัชนา*” โดยวิพากษ์วิจารณ์พระพุทธศาสนาของชาวสยามอย่างรุนแรง เช่น พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาที่มีใจความถูกต้อง, องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ควรถูกพิจารณาเป็นที่พึ่งซึ่งจะช่วยเหลือได้, คำสอนของศาสนาพุทธเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษและนรกสวรรค์นั้นไม่เป็นความจริง, การกล่าวดูถูกดูแคลนพระสงฆ์กับนางชี และศีลของศาสนาพุทธว่าไม่มีผู้ใคร่ศึกษาได้ ผู้บัญญัติจึงเปรียบเสมือนคนเสี้ยวจริต เป็นต้น

เมื่อหนังสือ “*ปุจฉา วิสัชนา*” ถูกนำออกแจกจ่าย ก็กลายเป็นชนวนเหตุให้ชาวพุทธและชาวคริสตังเกิดความบาดหมางใจกันขึ้น ทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่ราชกุมาร ทางการสยามจึงมีคำสั่งให้พระสังฆราชปลเลอกัวซ์หยุดเผยแพร่หนังสือเล่มดังกล่าวนี้เสีย พร้อมกับข่มขู่พวกบาทหลวงว่าหากไม่หยุดแจกจ่ายหนังสือเล่มนี้แล้ว ก็จะถูกจับไปคุมขัง ด้วยเหตุนี้ท่านพระสังฆราชจึงหันมาพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับภาษาศาสตร์แทนในที่สุด

หนังสือ “*ไวยากรณ์ภาษาไทย*” (Grammatica Linguae Thai) ใช้สำหรับอำนวยความสะดวกทางด้านภาษาแก่คณะบาทหลวงชาวฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ⁹ พิมพ์ที่โรงพิมพ์โรงเรียนอัสสัมชัญ (Ex. Typographia, Collegii Assumptionis B.M.V. หรือ Assumption College Press) ในกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393) มีความหนาทั้งสิ้น 241 หน้า นับเป็นพจนานุกรมฉบับแรกของไทยที่ได้รับการตีพิมพ์แทนการเขียนด้วยลายมือเหมือนอย่างก่อน

หนังสือ “*Dictionarium Latinum Thai, adusum Missionis Siamensis*” เป็นพจนานุกรมละตินและไทย สำหรับใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่พระคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกแห่งกรุงเทพฯ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์โรงเรียนอัสสัมชัญ (Ex. Typ. Coll. Assump. B.M.V.) ในกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393)¹⁰

หนังสือ “ศัพท์พจนานุกรมภาษาไท” (Dictionarium Linguae Thai sive Siamensis Interpretatione Latina, Gallica Et Anglica) เป็นพจนานุกรม 4 ภาษา (ไทย-ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ) พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง (Jesu Imperatoris Impressum หรือ Imperial Press) ในกรุงปารีสเมื่อ ค.ศ. 1854 (พ.ศ. 2397) โดยได้รับทุนทรัพย์จากรัฐบาลฝรั่งเศส หลังจากท่านพระสังฆราชได้ใช้เวลาในการเรียบเรียงมาเป็นเวลากว่า 10 ปี มีความหนาทั้งสิ้น 897 หน้า¹¹ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนช่วยเหลือในการแต่งพจนานุกรมเล่มนี้อยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว¹²

หนังสือ “English Siamese Enlarged with an Introduction to the Siamese Language and a Supplement : by D.J. Bapt. Pallegoix New Edition” พิมพ์ที่โรงพิมพ์มิสซังคาทอลิก (Catholic Mission Press) ในกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1877 (พ.ศ. 2420)¹³ มีความหนาทั้งสิ้น 359 หน้า

หนังสือ “ศรีพจนานุกรมไทย” (Siamese French English Dictionary หรือ Dictionaire Siamois Français Anglais) อนุโลมว่าผลงานร่วมกันระหว่างพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์และมงเซญูร์ฌี หลุยส์ เวย์ (Mgr. Jean Louis Vey) พระสังฆราชแห่งเมืองเยราซา (Bishop of Geraza พ.ศ. 2418-52) เพราะพระสังฆราชเวย์ได้นำหนังสือ “ศัพท์พจนานุกรมภาษาไท” ของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์มาแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้เป็นพจนานุกรม 3 ภาษา (ไทย-ฝรั่งเศส-อังกฤษ) โดยตัดเอาคำแปลภาษาละตินของเดิมออกไปไม่ได้เพิ่มเติมค้อยคำต่างๆ เข้าไปจากที่พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ได้กระทำไว้ก่อนหน้านี้ พิมพ์ที่สำนักงานมิสซังคาทอลิก (Imprimerie de la Mission Catholique หรือ Office of the Catholic Mission) ในกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) มีความหนาทั้งสิ้น 1,165 หน้า¹⁴

หนังสือ “Introduction to the Siamese Language” (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์และปีที่พิมพ์) มีความหนาทั้งสิ้น 233 หน้า¹⁵

ความไข้ในกรุงสยาม

เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1849 (พ.ศ. 2392) เกิดไข้ป่วงหรือหิวาตโรคระบาดอย่างหนักไปทั่วทุกหนทุกแห่งในกรุงสยาม ชาวเมืองบางกอกล้มตายเป็นอันมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสูญเสียพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจินดา พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าพวงแก้วและขุนนางชั้นผู้ใหญ่บางเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายก ไปในความไข้ครั้งนี้ พระองค์จึงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงศีล ด้วยการซื้อสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่าเป็นอาหารมาปล่อยเป็นการแก้เคล็ดทุกวัน แล้วยังโปรดเกล้าฯ ให้ป่าวประกาศ

ให้ราษฎรทุกชาติทุกภาษาในกรุงเทพฯ เร่งทำบุญสุนทานไถ่ชีวิตสัตว์โดยเสด็จพระราชกุศล ซึ่งแม้แต่คณะมิสซังฝรั่งเศสก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสขอให้พระสังฆราชปลเลิกกัวซ์ถวายสัตว์แด่พระองค์ด้วย โดยพระองค์ทรงยืนยันอย่างหนักแน่นว่าจะทรงเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ไว้ มิได้ตั้งพระทัยจะเอาไปมอบให้แก่วัดในพระพุทธศาสนาหรือนำไปใช้ในพิธีต่างพระพุทธศาสนาแต่อย่างใดไม่

พระสังฆราชปลเลิกกัวซ์ก็ได้นำความนี้ไปปรึกษาหารือกับพวกบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งต่างก็ลงความเห็นว่าเป็นที่พระเจ้าแผ่นดินสยามส่งข้าจะเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ไว้ โดยยึดถือตามคติความเชื่อของชาวสยามเรื่องการไถ่ชีวิตสัตว์เพื่อเป็นการต่อพระชนมายุสำหรับพระองค์เอง และเกรงว่าถ้าถวายสัตว์ให้ไปตามพระราชประสงค์แล้ว ก็จะเป็นการร่วมมือในการถือชูแปร์ดิซัง (แปลว่า การทำกิจการนอกรีต) ของพวกนอกรีต จึงคัดค้านไม่ให้พระสังฆราชปลเลิกกัวซ์กระทำการดังกล่าว โดยส่วนตัวของท่านพระสังฆราชเอง แม้จะมีความคิดเห็นต่างไปจากพวกบาทหลวงฝรั่งเศส แต่ท่านก็ยินยอมโอนอ่อนผ่อนตามตามคำแนะนำของบาทหลวงกลุ่มนี้ ด้วยการตอบปฏิเสธพระราชประสงค์ของพระองค์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทราบดีถึงการตัดสินใจของผู้บาทหลวงฝรั่งเศส กอปรกับการที่พวกบาทหลวงได้ห้ามมิให้พวกเข้ารีตปล่อยสัตว์ตามพระราชประสงค์ ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยว่าพวกบาทหลวงแคลงใจในพระราชดำริยืนยันถึงเรื่องที่พระองค์จะไม่ทรงใช้สัตว์เหล่านี้ไปในการทำพิธีทางพระพุทธศาสนา จึงมีรับสั่งให้จับกุมพวกบาทหลวงฝรั่งเศสทั้งหมด และบังคับให้พวกเข้ารีตละทิ้งศาสนาของตน รวมถึงมีรับสั่งให้ทำลายวัดคริสต์ตั้งและบ้านพักของพวกบาทหลวงด้วย

เมื่อพระสังฆราชปลเลิกกัวซ์ทราบข่าวร้ายดังกล่าว ด้วยความที่ท่านพำนักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มาเป็นเวลานาน จึงรู้ซึ่งในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวสยามเป็นอย่างดี ก็ขอร้องให้พวกบาทหลวงฝรั่งเศสปฏิบัติตามพระกระแสรับสั่ง แต่คำขอร้องของท่านพระสังฆราชกลับสร้างความแตกแยกภายในคณะมิสซัง โดยเฉพาะพวกบาทหลวงฝรั่งเศสยังคงยืนยันว่า การปล่อยสัตว์ถวายเป็นพระราชกุศลนั้นเป็นสิ่งที่คริสตจักรไม่อนุญาตให้กระทำได้ จึงปฏิเสธไม่ยอมกระทำตามคำขอของท่านพระสังฆราช

แต่พระสังฆราชปลเลิกกัวซ์กลับเห็นว่า การปล่อยสัตว์ไม่ขัดต่อหลักธรรมของคริสต์ศาสนาแต่อย่างใด จึงตัดสินใจยุติปัญหาความขัดแย้งระหว่างราชสำนักสยามกับคณะมิสซังฝรั่งเศส ด้วยการมอบหมายให้พระยาวิเศษสงครามหัวหน้าพวกคริสตังเป็นตัวแทนของท่านนำเอา ท่าน เปิดและไถ่เข้าไปถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงปล่อยตามพระประสงค์เช่นเดียวกับพระสงฆ์ชาวสยาม แล้วสั่งให้พวกเขาริบปล่อยสัตว์ให้หมดทุกคนโดยไม่มีข้อแม้¹⁶

แม้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกพระบรมราชโองการดังกล่าวแล้ว แต่พระองค์กลับมีรับสั่งให้เนรเทศบาทหลวงฝรั่งเศสทั้ง 8 คน ที่คัดค้านพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ไม่ให้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ออกนอกราชอาณาจักรสยาม ได้แก่ บาทหลวงออกุสแตง ยอแซฟ ดือปองด์ (M. Augustin Joseph Dupond) บาทหลวงนิโคลาส มารี เลอเกอซ์ (M. Nicolas Marie Lequeux) บาทหลวงกรังด์ฌัง (M. Grandjean) บาทหลวงเคลม็งโซ (M. Clemenceau) บาทหลวงยิบาร์ตา (M. Gibarta) บาทหลวงดานีแอล (M. Daniel) บาทหลวงโกลเดต์ (M. Glaudet) และบาทหลวงลารินดี (M. Larenaudie) โดยเดินทางไปพำนักอยู่ยังเมืองสิงคโปร์และเกาะปีนัง คงเหลือแต่พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์และบาทหลวงชาวพื้นเมือง รวมถึงบาทหลวงฌ็อง-บัพติสต์ รังแฟงก์ (M. Jean-Baptiste Ranfain) เพราะขณะนั้นท่านพำนักอยู่ที่วัดจันทบูรณ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงจึงไม่มีส่วนรู้เห็นในความขัดแย้งดังกล่าว ท่านพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ก็ได้รายงานกรณีพิพาทความเข้าใจในกรุงสยามครั้งนี้ไปยังกรุงโรมให้ได้รับทราบด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบแทนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเชษฐาธิราชใน ค.ศ. 1851 (พ.ศ. 2394) ครั้นวันที่ 29 กรกฎาคม พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์เข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวังอย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งมีรับสั่งให้ท่านพระสังฆราชเรียกตัวบาทหลวงฝรั่งเศสที่ถูกเนรเทศกลับเข้ามาทำงานเผยแผ่พระคริสต์ธรรมยังกรุงสยามตามเดิม นับเป็นพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งที่ยังต่อคณะมิสซังฝรั่งเศส¹⁷

สมณทูตสยามเยือนกรุงโรม

หลังจากพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์พำนักอยู่ในประเทศสยามมาเป็นเวลา 24 ปี ก็มีฐานะให้ต้องเดินทางกลับไปยังประเทศบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อจัดการเกี่ยวกับอาณัติประโยชน์บางประการของคณะมิสซังสยามและเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องไปในคราวเดียวกันนี้ด้วย

ก่อนออกเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์และคณะบาทหลวง รวมถึงหัวหน้าคริสตัง ได้เข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1852 (พ.ศ. 2395) ท่านพระสังฆราชได้รับการเบิกตัวให้เข้าเฝ้าในท้องพระโรง ท่ามกลางหมู่เสนาอำมาตย์ข้าราชการบริพารซึ่งหมอบเฝ้าอยู่เบื้องหน้า ที่ประทับ พระองค์ทรงพระดำเนนตรตรงเข้ามาหาพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ และทรงยื่นพระหัตถ์ให้สัมผัสอย่างฉันทมิตรกับบาทหลวงทุกคน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกบาทหลวงนั่งบนเก้าอี้ที่ตั้งอยู่รอบโต๊ะ ซึ่งตั้งพานพระศรีและพระโอสถมวนชิการ์ รวมถึงเครื่องชุดชาและกาแฟ แล้วพระองค์

พระราชทานเลี้ยงน้ำชากาแฟ แล้วการสนทนาก็เกี่ยวกับเรื่องพระศาสนาด้วยภาษาไทยบ้างภาษาอังกฤษบ้าง ตามแต่โอกาสจะอำนวย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่าพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์กำลังเตรียมตัวจะเดินทางกลับไปยังประเทศฝรั่งเศส และอาจจะถือโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาที่กรุงโรมด้วย พระองค์ทรงโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยมีพระราชหฤทัยระลึกถึงความสัมพันธ์ครั้งเก่าก่อนระหว่างกรุงสยามและกรุงโรมเป็นสำคัญ

แต่ด้วยเหตุที่พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ตั้งใจออกเดินทางในวันนั้นเอง จึงกราบบังคมทูลว่า หากพระองค์จะทรงฝากพระราชหัตถเลขาไปถวายแด่สมเด็จพระสันตะปาปา ก็ขอให้ทรงกระทำในเวลาี่เลย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระอักษรเป็นภาษาอังกฤษด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เอง ลงวันที่ 8 มีนาคม ค.ศ. 1852 แล้วประทับตราประจำพระองค์สำหรับเป็นพระราชสาส์นพระราชทานไปถึงสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุสพระองค์ที่ 9 (Pope Pius IX) ครองสมณศักดิ์ พ.ศ. 2374-89) โดยพระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทานเงินจำนวนหนึ่งใช้สำหรับเป็นค่าเดินทางแก่ท่านพระสังฆราชด้วย¹⁸

ในพระราชสาส์นฉบับที่ 2 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไปถึงสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุส พระองค์ที่ 9 ลงวันพฤหัสบดี เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ จ.ศ. 1223 (พ.ศ. 2404) โดยฝากไปกับคณะทูตของพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี (แพ บุนนาค) ซึ่งเดินทางไปเจริญพระราชไมตรียังราชสำนักฝรั่งเศส คณะทูตสยามชุดนี้ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดินโปเลียน พระองค์ ที่ 3 (Emperor Napoleon III ครองราชย์ พ.ศ. 2394-2413) ณ พระราชวังฤดูร้อนฟองแตนโบล Fontainebleau เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2404) แล้วจึงเดินทางต่อไปยังกรุงโรม และมีโอกาสได้เข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระสันตะปาปาในต้นเดือนตุลาคม ความตอนหนึ่งกล่าวย้อนกลับไปถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระองค์ทรงมอบหมายให้พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์เป็นสมณะทูตนำพระราชสาส์นไปยังกรุงโรมในห้วง ค.ศ. 1852 (พ.ศ. 2395) ว่า

“...เมื่อกรุงสยาม [พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้เขียน] ยังไม่ได้บรมราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น ได้รู้จักใคร่ชอบพอกันเคยกับบาทหลวงยวงบาบติศ [พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์-ผู้เขียน] ซึ่งได้แต่งตั้งมาแต่ชาวตุลปปากเรกอรี่ที่ 16 [สมเด็จพระสันตะปาปา เกรกอรีพระองค์ที่ 16 ครองสมณศักดิ์ พ.ศ. 2374-89] ให้เป็นบิชอปสำหรับเมืองว่าที่แทนอุปคตอลอยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ เพื่อเป็นประธานจะอนุเคราะห์สั่งสอน และทำนุบำรุงศาสนาโรมันคาทอลิกคริสตางในแผ่นดินสยามนี้มานาน ครั้นเมื่อกรุงสยามได้บรมราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ได้ยอมให้กับบาทหลวงยวงบาบติศบิชอปเมืองแมลลอคอนั้นไปลู่มาหาอยู่เนื่องมิได้ขาด ครั้นล่วงมา

แต่เวลาที่กรุงสยามได้ตั้งอยู่ในราชสมบัตินั้นได้ปีเศษเป็นปีที่สอง บาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบเมืองแมลคอนั้น เข้ามาลากรุงสยามว่าจะไปเยี่ยมเยียนเมืองฝรั่งเศสซึ่งเป็นชาติภูมิ แล้วว่าถ้าได้ช่องโอกาสจะแวะไปเฝ้าบังคมบาทท่านผู้บิดาบริสุทธิ ฌ เมืองโรมด้วย กรุงสยามได้ทราบดังนี้จึงได้รำพึงคิดว่า พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทุกๆ พระองค์สืบมานาน หาได้เป็นศัตรูแก่ศาสนาต่างๆ ของชนที่อยู่ในพระราชอาณาจักครั้งนี้ไม่เลย ถึงศาสนชนต่างๆ จะถือไม่ถูกต้องกันกับพระพุทศศาสนาซึ่งเป็นของดำรงสำหรับพระนครเป็นที่เชื่อของพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์นั้นก็ดี ก็ยอมทำนุบำรุงให้คนทั้งปวงที่เชื่ออยู่ในศาสนานั้นๆ ได้ทำตามความเชื่อและสั่งสอนผู้อื่นไปตามความรู้ว่าโดยวิเศษไม่ได้เป็นศัตรูแก่ศาสนาคริสต์างเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินจีน เจ้าแผ่นดินญวนและอื่นๆ กฎหมายอย่างธรรมเนียมดังนี้ กรุงสยามเห็นว่ากฎหมายอันดี เป็นที่เยินอกของชนในพระราชอาณาจักทั้งสิ้น เพราะทางความสุขในปรโลกเห็นได้ด้วยยาก การต้องยอมให้ชนทั้งปวงแสวงหาความสุขในปรโลกตามความเชื่อของตนทุกคนจึงจะชอบ และกรุงสยามระลึกความตามที่ได้ฟังมาว่า การแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ก่อนแต่กรุงสยามบัดนี้ไป 10 แผ่นดิน นับกาลมาเกือบ 200 ปีแล้ว ชางตุสปาปา ฌ เมืองโรม ซึ่งเป็นประธานแกโลกโรมันกาธิลิกคริสตางในเวลานั้น ได้ถวายสมณสาส์นถวายพระพรเข้ามาว่า ฝ่ายศาสนาโรมันกาธิลิกคริสตางรักขาวรรณคุณความระวังรักษาแก่พวกถือศาสนาคริสต์ตางบรรดาอยู่ในราชอาณาจักแผ่นดินสยาม สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงรับสมณสาส์นฉบับนั้นเป็นพระเกียรติยศปรากฏอยู่ครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นกรุงสยามจึงได้ถามหาหรือบาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบนั้นว่า ถ้าได้ไปเฝ้าบังคมบาทท่านผู้บิดาบริสุทธิแล้ว จะว่ากล่าวชักโยงท่านผู้บิดาบริสุทธิให้รู้จักกรุงสยามเหมือนกับชางตุสปาปา พร้อมเวลาแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้รู้จักพระเดชพระคุณ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชในครั้งนั้น จะได้หรือมิได้ บาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบรับว่าได้ แล้วว่าถ้ากรุงสยามจะให้รับราชหัตถเลขาของกรุงสยามไปถึงท่านผู้บิดาบริสุทธิยินดีรับไปยื่นถวายท่านบิดาผู้บริสุทธิได้ แต่เวลานั้นบาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบรับจะไปในวันนั้นไม่รอช้า เร่งกรุงสยามว่าน่าจะให้ราชหัตถเลขา ไปถวายท่านผู้บิดาบริสุทธิแล้ว ก็ให้เขียนให้ในขณะนั้นที่เดียวจะช้าเวลาไม่ได้ เพราะฉะนั้นกรุงสยามจึงได้เขียนราชหัตถเลขาเป็นภาษาอังกฤษสำแดงความนับไปถึงท่านบิดาบริสุทธิ แล้วลงตราของกรุงสยาม แล้วเข้ามนี้กส่งให้ไปในขณะนั้น ครั้นล่วงไปได้ปีเศษบาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบบกลับมาถึงกรุงเทพมหานครนี้ ได้ยื่นสมณสาส์นของท่านบิดาบริสุทธิเป็นหนังสือคู่เหมือนกันกับฉบับก่อนอีกครั้งหนึ่ง สมณสาส์นทั้งสองฉบับนั้นเขียนในภาษาลาตินมีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษกำกับมาด้วยเหมือนกัน ได้อ่านทราบความแล้ว ก็มีคความยินดียิ่งนัก อนึ่งบาทหลวงยวงบาทตติศบิจฉบได้นำฉากรบไม้ปิดทองมีลายประดับด้วยกรวดแก้วสีต่างๆ เรียบเรียงเป็นรูปตึกวัดโบราณเรียบร้อยสนิทสนมหนักหนามาส่งให้กรุงสยาม แล้วก็ยืนยันความว่า ฉากนั้นท่านบิดาบริสุทธิได้มอบฝากมาเป็นบรรณาการ แสดงความยินดีถึงกรุงสยามๆ ได้รับความด้วยความยินดีและความเชื่อแต่บิจฉบนั้นแล้ว ได้พิเคราะห์ดูฝีมือทำฉากนั้นโดยละเอียด ก็เห็น

ว่าเป็นของซึ่งผู้มันทำด้วยอุตสาห์ความเพียรพยายามยิ่งนัก กรุงสยามได้นำเอาฉากนั้นออกให้ พระราชวงศ์คานูวงศ์และข้าราชการทั้งปวงดู ก็พร้อมกันชมว่าของนั้นเป็นของทำด้วยอุตสาห์ พยายามความยินดีความเพียรยิ่งนักเป็นของดีจริง กรุงสยามได้ติดตามไว้ในที่อยู่เป็นที่ผู้ไปมาได้เห็น อยู่เรื่อยๆ ใครเป็นคนแปลกหน้าไปมาก็ชี้ชวนให้ชมดู แล้วบอกว่าฉากนั้นเป็นเครื่องสมณบรรณาการ มาท่านบิดาบรอลุทธิยินดีมาถึงกรุงสยาม การนั้นเป็นของความจริงเป็นเกียรติยศแห่งกรุงสยามอยู่ เรื่อยๆ จนกาลบัดนี้ เพราะฉะนั้นกรุงสยามขอแสดงความชื่นชมยินดีขอบคุณมาถึงท่านผู้บริสุทธิด้วยความเมตตาอริยไมตรีอันสนิทมาถึงกรุงสยามด้วยความในสมณสาสน์นั้นก็ดี ด้วยเรื่องบรรณาการนั้นก็ดี ความจริงนี้จึงได้ทราบแต่ญาณของท่านผู้บริสุทธิ เทอญ...”¹⁹

พระสังฆราชปลเลอกัวซ์เดินทางมุ่งหน้ามายังกรุงโรมในฐานะสมณทูตจากกรุงสยาม โดย นำ”ฟรังซัวร์ฟิงแกว” (Francois Kéo) เด็กชายชาวสยาม (Siamois) และ “ยอเซฟชม” (Joseph Xom) เด็กชายชาวญวน (Annamite) ติดตามไปด้วย หลังจากท่านพระสังฆราชได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุส พระองค์ที่ 9 เพื่อถวายพระราชสาสน์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว องค์สมเด็จพระสันตะปาปามีพระสมณสาสน์ตอบกลับไปยังพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นภาษา ละติน ลงวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 1852 (พ.ศ. 2395) โดยฝากให้พระสังฆราชปลเลอกัวซ์นำกลับไป ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระสังฆราชปลเลอกัวซ์เดินทางกลับถึงกรุงปารีสใน ค.ศ. 1853 (พ.ศ. 2396) แต่เนื่องจาก ท่านพระสังฆราชยังคงต้องสำนึกอยู่ในประเทศฝรั่งเศสต่ออีกสักกระยะหนึ่ง จึงจัดการส่งพระสมณสาสน์ขององค์สมเด็จพระสันตะปาปามายังกรุงสยามโดยทางเรือ

เมื่อพระสังฆราชปลเลอกัวซ์ถูกติดตามและมิตรสหายรบเร้าให้เล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับ กรุงสยามให้ฟังอยู่หลายครั้งหลายหน ท่านพระสังฆราชจึงตัดปัญหาด้วยการถอดตาหลับขับตานอน ลงมือเขียนหนังสือ “เล่าเรื่องกรุงสยาม” (Description du Royaume Thai ou Siam) พรรณนา ถึงเรื่องราวของประเทศสยามในแง่มุมต่างๆ ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวสยาม ตลอดจนการเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในดินแดน ตะวันออกไกล โดยพิมพ์ที่ Au Profit de la Mission de Siam ในกรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. 1854 (พ. ศ. 2397) และรัฐบาลฝรั่งเศสได้ให้การสนับสนุนด้วยการพิมพ์หนังสือ “สัพพะจะนะพะสาไท” ที่ โรงพิมพ์หลวงด้วยอีกเล่มหนึ่ง

พระสังฆราชปลเลอกัวซ์เดินทางกลับมาถึงกรุงสยามใน ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) โดยนำ ของขวัญที่ระลึกจากสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุส พระองค์ที่ 9 และสมเด็จพระจักรพรรดินโปเลียน พระองค์ที่ 3 มาน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อยู่มาไม่นานพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ก็ได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ทางคริสต์ศาสนาเป็นอาชบิชอป (Archbishop) เจ้าคณะใหญ่ประจำประเทศสยาม

แรงบันดาลใจยิ่งใหญ่ของมูโอต์

วันที่ 27 เมษายน ค.ศ. 1858 (พ.ศ. 2401) เมอซีเยอร์อเล็กซองดร์ อองรี มูโอต์ (Monsieur Alexander Henri Mouhot) นักธรรมชาติวิทยาและนักสำรวจชาวฝรั่งเศส ผู้มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศอังกฤษ ได้รับทุนสนับสนุนจากราชสมาคมทางภูมิศาสตร์แห่งกรุงลอนดอน สำหรับการเดินทางสำรวจดินแดนลับแลอย่างประเทศสยาม กัมพูชา และลาว หลังจากเข้าได้ใช้เวลาในการติดต่อขอทุนสนับสนุนการสำรวจมาเป็นเวลากว่า 1 ปี

แรงบันดาลใจอันยิ่งใหญ่ในการตัดสินใจเดินทางมายังดินแดนห่างไกลอย่างประเทศสยาม กัมพูชา และลาวของเมอซีเยอร์มูโอต์นั้น เป็นผลมาจากการที่เขาได้อ่านหนังสือ “ราชอาณาจักรและพลเมืองแห่งสยาม” The kingdom and People Of Siam ของเซอร์ จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) อัครราชทูตอังกฤษที่เดินเข้ามาทางเข้ามายังราชสำนักสยามในหัว ค.ศ. 1855 (พ.ศ. 2398) ซึ่งตีพิมพ์ที่กรุงลอนดอนเมื่อ ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) รวมถึงหนังสือ “เล่าเรื่องกรุงสยาม” ของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ด้วยอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่เมอซีเยอร์มูโอต์อยู่มากน้อยเลยทีเดียว

เมอซีเยอร์มูโอต์ได้หอบหิ้วกระเป๋าเดินทางพร้อมกล้องถ่ายรูปคู่ใจลงเรือเดินทางรอนแรมมาถึงท่าเรือเมืองสิงคโปร์ในวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1858 (พ.ศ. 2401) แล้วเดินทางต่อมาถึงปากน้ำบางเจ้าพระยาของกรุงสยามในวันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1858 (พ.ศ. 2401) ซึ่งเรือได้แล่นข้ามสันดอนทรายมุ่งตรงมายังเมืองบางกอก โดยมาเทียบท่าอยู่หน้าวัดอัสสัมชัญของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์เจ้าของผลงาน “เล่าเรื่องกรุงสยาม”

ระหว่างที่เมอซีเยอร์มูโอต์กำลังเตรียมตัวออกเดินทางสำรวจประเทศสยาม กัมพูชา และลาวอยู่นั้นพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ได้ถือโอกาสนำเมอซีเยอร์มูโอต์ไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในงานพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ เนื่องในพระราชวโรกาสเฉลิมพระชนม์ พรรษา ตามคำเชิญของพระองค์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระดำเนนไปมารอบโต๊ะอาหาร เพื่อทรงทักทายแขกหรือชาวต่างชาติอย่างเป็นกันเอง พร้อมทั้งตรัสเชื้อเชิญให้แขกผู้มีเกียรติทั้งหลายดื่มถวายพระพรชัยและรับประทานอาหารเลี้ยงร่วมกัน

เมื่อเมอซีเยอร์มูโอต์กราบบังคมทูลลากลับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญเงินและเหรียญทองบรรจุอยู่ในถุงของขวัญใบงามที่เย็บด้วยผ้าไหมสีเขียวแก่เขา ซึ่งเมอซีเยอร์มูโอต์รู้สึกปลาบปลื้มใจเป็นอย่างมากในพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าว²⁰

สายสัมพันธ์สยามและฝรั่งเศส

หลังจากคณะทูตฝรั่งเศสของเมอซีเยอร์ชาร์ลส์ เดอ มองติญี (Charles de Montigny) เดินทางเข้ามาขอเจรจาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าระหว่างรัฐบาลสยามและฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของรัฐบาลฝรั่งเศสในฐานะประเทศมหาอำนาจในระดับเดียวกับรัฐบาลอังกฤษ กอปรกับการที่พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ได้กราบบังคมทูลแนะนำพระองค์ว่า สมเด็จพระจักรพรรดินโปเลียน พระองค์ที่ 3 ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้มีบารมีมากล้นเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (Queen Victoria ครองราชย์พ.ศ. 2380-2444) แห่งสหราชอาณาจักร พระองค์จึงมีพระราชดำริจัดส่งคณะทูตสยามเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรียังราชสำนักฝรั่งเศส

แต่ด้วยความที่คณะทูตสยามชุดนี้ยังไม่มีล่ามแปลภาษา เดอ กัสเตลโน ผู้ว่าการแทนกงสุลฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ จึงได้ขอยืมตัวบาทหลวงลาร์โนดีจากพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ เพื่อทำหน้าที่เป็นล่ามใหญ่ติดตามไปกับคณะทูตสยามของพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาอธิบดี (แพ บุนนาค) ไปเยือนราชสำนักฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2404)²¹

โศกามรณาลัย

หลังจากพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์เดินทางกลับมาจากดินแดนลาวได้ไม่นาน ท่านก็ถึงแก่มรณภาพ²² ณ วัดอัสสัมชัญเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1862 (พ.ศ. 2405) สิริอายุได้ 57 ปี²³ โดยท่านพระสังฆราชได้สั่งเสียไว้กับพวกบาทหลวงและชาวคริสตังให้นำศพของท่านไปฝังไว้ที่วัดคอนเซ็ปชัน โดยพวกคริสตังเห็นว่าควรแห่ศพท่านพระสังฆราชไปทางน้ำ แต่ติดขัดตรงที่ต้องยก

ขบวนแห่ศพผ่านทางพระตำหนักแพตรงท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งมีกฎหมายมิให้ผู้ใดนำศพผ่านบริเวณดังกล่าว

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวการมรณภาพของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ก็ทรงรู้สึกเสียดายเป็นอย่างมากต่อการจากไปของพระอาจารย์และพระสหายต่างศาสนาผู้นี้ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้จัดงานศพของท่านพระสังฆราชอย่างสมเกียรติที่สุด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดหีบศพทองทึบของหลวงสำหรับบรรจุศพสังฆราชปัลเลอกัวซ์ และพระราชทานกลองชนะ จ่าปี่จ่ากลอง เครื่องประโคมศพ เรือศพ และเรือขบวนแห่ของหลวงเป็นกรณีพิเศษ พร้อมทั้งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ขบวนเรือแห่ศพของท่านพระสังฆราชล่องผ่านพระตำหนักแพได้ตามปรารถนาของพวกคริสตังด้วย

พวกคริสตังได้เชิญหีบศพพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ขึ้นวอมาลงเรือแห่ศพหลวง แล้วจัดเป็นขบวนเรือแห่มาตามน้ำ เพื่อไปทำพิธีฝังอย่างวัดคอนเซ็ปชัน พอขบวนเรือแห่ศพล่องมาถึงหน้าพระตำหนักแพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประทับอยู่ในเรือกลไฟพระที่นั่ง มีรับสั่งให้ลดธงมหาราชลงครึ่งเสา แล้วโปรดเกล้าฯ ให้กระบวนเรือแห่ศพและเข้าถวายลำให้ทอดพระเนตร พระองค์ทรงเปิดพระมัลลान้อมพระเศียรลงคำนับศพและทรงยื่นสงบนิ่งไว้อาลัยในการจากไปของพระสหายต่างศาสนาผู้นี้ พระองค์ทรงพระพรมน้ำมนต์ แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานรูปเทียนซีผึ้ง เครื่องขมาศพ และเงิน 200 เฟื้อง เพื่อเป็นเกียรติยศแห่งศพท่านพระสังฆราชเทียบเท่ากับศพขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นการส่วนพระองค์ พร้อมกับพระราชทานเงินสำหรับแจกจ่ายแก่บรรดาผู้คนที่มาร่วมในขบวนแห่แทนเจ้าภาพด้วย ขณะเดียวกันพระองค์ก็มีรับสั่งให้เรือหลวงทุกลำที่จอดทอดทุ่นอยู่ในแม่น้ำและบ้อมตามขานพระนคร ลดธงลงครึ่งเสาและให้ปืนใหญ่ยิงสลุต 5 นัดเพื่อแสดงความเคารพศพท่านพระสังฆราช

ขบวนเดินแห่ศพได้เคลื่อนตัวออกจากที่เฝ้าเล่นตรงไปยังวัดคอนเซ็ปชัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส (พระองค์เจ้าผนวรงค์) เชิญเครื่องขมาศพเสด็จแทนพระองค์ไปร่วมในพิธีฝังศพจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธีการ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติยศสูงสุดสำหรับชาวต่างชาติ²⁴ ศพของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ถูกนำมาบรรจุไว้ในผนังกำแพงโบสถ์ด้านทิศเหนือของแท่นกลาง โดยมีคำจารึกบอกเล่าประวัติของท่านพระสังฆราชไว้บนหินอ่อนด้วยภาษาละติน

วันรุ่งขึ้น คณะมิสซังฝรั่งเศสได้นำจดหมายแสดงความขอบพระทัยในพระมหากรุณาธิคุณมาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งทูลเกล้าฯ ถวายแหวนตำแหน่งยศของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์สำหรับเป็นที่ระลึก²⁵

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับพระราชหฤทัยในความกตัญญูตาและมีสัมมาคารวะของพวกบาทหลวงคาทอลิก จึงมีพระราชหัตถเลขาตอบรับแหวน ลงวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 1862 (พ.ศ. 2405) ความตอนหนึ่งกล่าวถึงสัมพันธ์ภาพครั้งเก่าก่อนระหว่างองค์กับพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ว่า

“ท่านที่เคารพ เราขอตอบรับหนังสือที่ท่านส่งถึงเราเมื่อวานนี้ เพื่อขอบใจในการที่เราได้มีส่วนช่วยเหลือการปลงศพพระสังฆราชที่เคารพเพียง ซึ่งเป็นมิตรที่ดีสนิทสนมและจริงใจของเราเป็นเวลากว่าสิบแปดปี...”²⁶

พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ถือเป็นชาวต่างชาติผู้มีส่วนสำคัญในการนำเอาวิทยาการสมัยใหม่ของชาติตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในหมู่ชาวสยาม ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ อันเป็นช่วงเวลาที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกต่างทอดสายตามายังบรรดาประเทศล้าหลังในภูมิภาคตะวันออกไกล ในฐานะ “ลูกแกะน้อย” (รัฐอาณานิคม) ของ “สุนัขป่า” (จักรวรรดินิยมตะวันตก) ผู้มากไปด้วยเล่ห์กล

เชิงอรรถ

¹ มงเซญอร์ ปัลเลอกัวซ์ เขียน, สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. "ชีวประวัติของผู้เรียบเรียง." ใน *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552), น. 19.

² เรื่องเดียวกัน. น. 504.

³ เซอร์จอห์น เบาว์ริง เขียน, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฐิกา ศรีอุดม บรรณาธิการ. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1*. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550), น. 350.

⁴ มงเซญอร์ ปัลเลอกัวซ์, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. น. 19, 506.

⁵ เรื่องเดียวกัน, น.518.

⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 503.

⁷ ศักดา ศิริพันธุ์. *กษัตริย์กับกล้อง และวิวัฒนาการถ่ายภาพในประเทศไทย พ.ศ. 2388-2535*. (กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2535), น. 19-23.

⁸ มงเซญอร์ ปัลเลอกัวซ์. *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. น. 514-520.

⁹ เซอร์จอห์น เบาว์ริง. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1*. น. 252, 265. และ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งในเมืองสยาม* (กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2542), น. 53. และ พิพัฒน์ ชูรวเวช. "บาทหลวง ปาลเลอกัวซ์," ใน *ตราไปรษณียากร*, (มีนาคม 2543), น. 55-57.

¹⁰ เซอร์จอห์น เบาว์ริง. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1*. น. 252, 265. และ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งเขียนไทย*. (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด, 2538), น. 27-28.

¹¹ เซอร์จอห์น เบาว์ริง. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1*. น. 252-253, 265. และ พิพัฒน์ ชูรวเวช. "บาทหลวง ปาลเลอกัวซ์." น. 55-57. และ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งในเมืองสยาม*. น. 31, 44-47, 53.

¹² เอ.บี. กริสโวลด์ เขียน, หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล แปล. *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547), น. 52.

¹³ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งในเมืองสยาม*. น.53.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 47, 54. และ เอนก นาวิกมูล, *ฝรั่งเขียนไทย*. น. 42, 57.

¹⁵ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งในเมืองสยาม*. น. 54.

¹⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตน โกสินทร์ รัชกาลที่ 3* (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2547). น. 136.

¹⁷ มงเซญอร์ ปาลเลอกัวซ์. *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. น.507, 527.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 508.

¹⁹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พิมพ์ในงาน ฉลองครบ 84 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2521). น. 646-649.

²⁰ พิพัฒน์ ชูรวเวช. "บาทหลวงปาลเลอกัวซ์," น. 55-57.

²¹ *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 30 จดหมายเหตุของพระณรงควิชาติ (จอห์น บุนนาค) เรื่องราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีระกา พ.ศ. 2404*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันตรี หลวงศรีเสารุส (เจิม โชติดิลก). (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467), น. 9 และ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า*

เจ้าอยู่หัว. น. 616. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. น. 231.

²² จิระนันท์ พิตรปรีชา. *ตำนานนักเดินทาง เปิดบันทึกโลกตะวันออก*. (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2543). น. 16.

²³ มงเซญูร์ ปาลเลกัวซ์. *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. น. 20.

²⁴ ส. พลายน้อย (นามแฝง). *ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย*. (กรุงเทพฯ: บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด, 2538), น.52.

²⁵ พิพัฒน์ ชูรวเวช. "บาทหลวงปาลเลกัวซ์," น. 55-57.

²⁶ เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งในเมืองสยาม*. น. 50-51.

บรรณานุกรม

กริสโวลด์, เอ.บี. *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. แปล โดย หม่อมเจ้าสุภัททดิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, (พิมพ์ในงานฉลองครบ 84 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย วันที่ 1-5 ตุลาคม 2521).

จิระนันท์ พิตรปรีชา. *ตำนานนักเดินทาง เปิดบันทึกโลกตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2543.

ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา. *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี*. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2547.

เบาร์ริง, จอห์น, เซอร์. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 30 จดหมายเหตุของพระณรงศ์วิชิต (จอห์น บุนนาค) เรื่องราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศสใน รัชกาลที่ 4 เมื่อปีระกา พ.ศ. 2404 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันตรี หลวงศรีเสารุส (เจิม โชติติลล) พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467.

ปาลเลกัวซ์, มงเซญูร์. *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552.

พิพัฒน์ ชูรวเวช. "บาทหลวงปาลเลอกัวซ์," ใน *ตราไปรษณียากร*. (มีนาคม 2543).

ศักดา ศิริพันธุ์. *กษัตริย์กับกล้อง และวิวัฒนาการถ่ายภาพในประเทศไทย พ.ศ. 2388-2535*.

กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2535.

ส. พลายน้อย (นามแฝง). *ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด, 2535.

เอนก นาวิกมูล. *ฝรั่งเขียนไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด, 2538.

_____. *ฝรั่งในเมืองสยาม*. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2542.

